

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ І ПЕРЕКЛАДУ ЕЛІПСІВ У ШТАБНІЙ ДОКУМЕНТАЦІЇ НІМЕЦЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ДІЛОВОДСТВА

Дзись Богдан Андрійович,

наук. співроб.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Для штабних документів бундесверу характерним є вживання еліптичних (вкорочених) речень. Вживання такого роду речень сприяє забезпеченню лаконічності і наглядності висловлювань. Деякі знаки пунктуації (питальні і окличні знаки) в тексті штабних документів можуть виконувати особливу смислову функцію. Упущені члени речення повинні бути переданими при перекладі. Відтворення упущених членів речення еліптичного речення призводить до збільшення текстової частини при його перекладі українською мовою.

Ключові слова: штабна документація бундесверу, штабні документи німецького військового діловодства, еліпси, еліптичні речення, односкладні речення.

Після возз'єднання НДР і ФРН німецька військова мова зазнала значних змін. Великий пласт східнонімецьких військових термінів увійшов у вжиток разом з західнонімецьким варіантом, що спричинило неуніфікованість і розбіжності у значенні багатьох військових термінів. Нова військова доктрина возз'єднаної Німеччини знайшла своє відображення у статутній і штабній документації зі зміненими нормами писемної мови німецького військового діловодства.

Сьогодні, у період стрімкого розвитку міжнародних військових відносин між Україною і Німеччиною, участь України у спільних міжнародних миротворчих операціях та протистоянні антитерористичним загрозам разом з підрозділами збройних сил Німеччини спостерігається гостра потреба у точному перекладі різноманітної штабної документації, бойових наказів і розпоряджень для досягнення чіткості їх виконання під час спільних операцій та маневрах, а отже, й у дослідженнях прийомів перекладу та наданні практичних рекомендацій щодо передачі певних мовних особливостей німецької військової штабної документації українською мовою. З огляду на майже цілковиту відсутність таких праць і досліджень в Україні була обрана ця тема дисертаційного дослідження. Адже саме теоретичне освоєння цих проблем допоможе знайти можливості їх розв'язання, здійснити систематизацію вже існуючих знань та полегшити роботи перекладачів-практиків при передачі даних мовних явищ німецької військової штабної документації українською мовою.

Грунтовні дослідження у даній галузі військового перекладу проводилися в 60-х – 70-х рр. відомим мовознавцем Стрелковським Г.М. Ним було розроблено теоретичні та практичні підходи до перекладу даної документації.

Актуальність та необхідність такого дослідження зумовлюється тим фактором, що норми писемної військової штабної мови з часом змінюються, чиниться значний вплив розмовного жанру, тяжіння до економії, стислості висловлювання. З цією метою вживаються слова, що замінюють цілі речення або словосполучення, відповідники яких не існують в українській мові. Іноді автори німецької військової документації вдаються навіть до вилучення таких повнозначних і самостійних частин мови, як іменник чи прикметник, тоді в українському перекладі необхідно вдаватися до певних граматичних трансформацій, зумовлених нормами цільової мови.

Мета дослідження полягає у тому, щоб виявити особливості вживання еліпсів у штабній документації німецького військового діловодства, вживання еліпсів зі знаками пунктуації (питальні і окличні знаки), що виконують особливу смислову функцію, здійснити їх докладний перекладознавчий аналіз і надати практичні рекомендації та конкретні прийоми перекладу еліпсів з німецької на українську мову.

Для досягнення зазначеної мети дослідження були поставлені і вирішені такі **завдання**:

а) виявлення особливостей вживання еліпсів у сучасній штабній документації бундесверу;

б) характеристика вживання еліпсів зі знаками пунктуації (питальні і окличні знаки) в текстах штабних документів, що виконують особливу смислову функцію;

в) здійснення перекладознавчого аналізу, надання практичних рекомендацій та конкретних прийомів перекладу еліпсів з німецької на українську мову.

Об'єктом дослідження є мовні особливості сучасної документації німецького військового діловодства.

Предметом дослідження особливості вживання еліпсів у штабній документації бундесверу та їх передача українською мовою.

Попри свою усталену, шаблоновану структуру документація німецького військового діловодства зазнала і зазнає певних змін, передовсім у структурі та своєму лексичному складі. Це пояснюється по-перше об'єднанням двох дивергентних держав – соціалістичної НДР і демократичної ФРН та впливом цього історичного процесу на військовий вокабуляр сучасної німецької мови та по-друге розвитком та вдосконаленням форм ведення бою, введенням нових систем озброєння та застосуванням новітніх технологій. Тому **наукова новизна** даної роботи полягає у тому що:

✓ досліджується особливості вживання еліпсів саме у сучасна документація німецького військового діловодства;

✓ здійснюється вперше в українському перекладознавстві детальний аналіз даних мовних особливостей штабної документації бундесверу;

✓ надаються практичні рекомендації з наведенням конкретних прийомів перекладу еліпсів з німецької на українську мову.

У штабній документації німецького військового діловодства, а особливо в наказах, складні речення зустрічаються порівняно рідко, часто вживаються неповні речення, тобто речення без присудка або підмета. Прикладом типового речення без підмета й присудка в штабному документі може бути:

Erkundungskommando für Marschstraße durch PzPiKp 70 [NATO-Standardbefehlsmuster 1996, 124]. *70-й саперний роті вислати групу рекогносцировки для розвідки місцевості.*

Як ми бачимо, у перекладі доводиться вводити відсутні в оригіналі головні члени речення, керуючись загальним змістом висловлювання.

Еліпсисами прийнято називати вкорочені речення, в яких опущений один з головних членів речення. Вживання вкорочених речень в штабній документації бундесверу сприяє забезпеченню лаконічності висловлювань. Речення такого типу, як правило, вживаються в наказовій частині штабного наказу, що надають висловлюванню окрім лаконічності ще й наглядність. Еліптичні речення також дуже часто

зустрічаються в різних донесеннях. Частіше всього – це речення без присудка або без його відмінюваної частини. Упущені члени речення повинні бути переданими при перекладі німецького тексту українською мовою. Переклад здійснюється в такому випадку з опорою на контекст [Винокуров 1984, 11], наприклад:

5. Führungsunterstützung a. Drahtverbindungen von KpGefStd zu ZgGefStd I. und II. Zug b. Funkverbindung: Sende- und Empfangsverbot für Funk c. Meldungen über Stand der Rettungsarbeiten alle 15 min ab 0230 [STANAG 2014 1992, 97]	5. Забезпечення управління і зв'язку a. Встановити дротові лінії зв'язку від КП роти до КП 1-го 2-го взводів. б. радіозв'язок: робота радіостанцій на передачу забороняється с. Про хід рятувальних робіт доповідати кожні 15 хвилин, починаючи з 02.30.
--	---

Необхідно мати на увазі, що відтворення упущених членів речення еліптичного речення призводить до збільшення текстової частини наказу при його перекладі українською мовою, наприклад:

Besondere Anweisung – in die S1 [ZDv 64/1 1992, 83]. *Передати розпорядження по спеціальним питанням у відділення по особовому складу.*

Die 2./PzGrenBtl 612 bis auf weiteres dem PzGrenBtl 614 für die Versorgung unterstellt [Ефимов 1985, 38]. *Поставити 2-у роту 612-го мпб на постачання 614-го мпб до особливого розпорядження.*

RVersStff WESTERHOLZ [ZDv 64/1 1992, 87]. *Тиловий пункт постачання обла-днати у Вестерхольц.* Також типовий приклад перекладу з розгортанням еліпсиса.

Іноді зустрічаються однослівні речення, що закінчуються знаком питання або окличним знаком, які несуть особливе смислове навантаження. Окличний знак в цих випадках означає, як правило, наказ, а питальний – припущення [ZDv 64/1 1992, 87]. Наприклад:

Funkstille! *Робота радіостанцій на передачу забороняється!*

Наявність окличного знаку в еліптичному реченні підкреслює особливу важливість дії (об'єкту), при перекладі це передається словом "особливо".

Achtung auf linke Flanke! *Особливу увагу звернути на лівий фланг.*

Bezugsdokumente! *Зверніть особливу увагу на документи посилання!*

Die Geländebeziehungen (Engen!) lassen keinen Angriff auf breiter Front zu.

Умови місцевості (врахувати наявність дефіле) не допускають наступ на ши-рокому фронті.

Der Brückenkopf jenseits des Flusses (Schnellstrom!) kann nicht erobert werden. *Плац-дарм на протилежному березі річки не може бути захоплений (дуже швидкий плін).*

Panzer? *Можлива наявність танків.*

Aus Richtung N. weitere fdl Panzergrenadiere (Btl?) im Vorgehen nach Südwesten [Abfassen von Sprüchen in der NATO 1996, 53].

В південно-західному напрямку з району Н. висуваються нові підрозділи мотопі-хоти противника (орієнтовно до одного батальйону).

Якщо окличний знак стоїть не в кінці речення, а всередині, після слова, що сто-їть в дужках, то це значить, що на це слово також потрібно звернути особливу ува-гу [Стрелковский 1970, 115]. Наприклад:

Sendeverbot. Робота радіостанцій на передачу забороняється. Цей термін доводиться перекладати описово, оскільки в українській мові відповідного терміну немає.

При перекладі еліптичних конструкцій необхідно враховувати загальний стиль певного пункту наказу. Одна і та сама конструкція в різних пунктах наказу може бути перекладена по-різному. Наприклад: еліптична конструкція *Sendeverbot für alle* у 3-му пункті "Виконання" штабного наказу мала би переклад: *підрозділам не використовувати радіостанції на передачу*, а в 5-му пункті "Забезпечення управління і зв'язок" штабного наказу коректний переклад даної конструкції виглядав би наступним чином: *Робота радіостанцій на передачу всім підрозділам забороняється*. В даному випадку, спонукальна конструкція для цього пункту наказу була б недоречною, так як ця заборона виходить не від командира підрозділу, який віддає наказ, а від вищої командної інстанції і стиль мови даного наказу має не спонукальний, а стверджувальний характер [Кривуля 1994, 85].

На даному прикладі добре видно, що при перекладі описової і наказової частин бойового наказу використані різні мовні форми.

Das Vorgehen auf SPz, auf geeigneten Höhen Beobachtungshalte. Рух на бронетранспортерах із зупинками для спостереження на вигідних висотах. В оригіналі – складносурядне речення з еліпсисом в обох частинах. В перекладі обидва однорідні речення сполучено в одне, але еліптична конструкція збережена, оскільки значення легко з'ясовується із загального контексту.

Meldungen: durch Kompanien – nach Techn. Halt, nach Eintreffen im Verfügungsraum. Доповідати: ротам – після технічної зупинки і після прибуття в район зосередження. Еліптична конструкції оригінала передана спонукальною конструкцією з інфінітивом.

BilGefStd – nach Eintreffen in DIERSBÜTTEL [Oestmann 1998, 137]. КСІП батальйону буде розгорнутий після прибуття в Дірсьбюттель.

На даних прикладах видно як часто штабних наказах бундесверу використовується еліптична конструкція для вираження категоричного ствердження. Еліптичні речення необхідно перекладати з відновленням повнозначної дієслівної форми присудка, узгоджуючи з загальним змістом кожного пункту наказу. Еліптичні речення характерні як для усних, так і письмових наказів, так як в них перераховуються окремі конкретні вказівки, які особливо лаконічно можна виразити, використовуючи визначений порядок слів у реченні [Щербакова 2001, 212].

Необхідно мати на увазі, що відтворення упущених членів речення еліптичного речення призводить до збільшення текстової частини наказу при його перекладі українською мовою.

Отже, для синтаксису штабних документів характерні еліптичні (вкорочені) речення, а також односкладні речення. Деякі знаки пунктуації (питальні і окличні знаки) в тексті штабних документів, зокрема в наказах можуть виконувати особливу смислову функцію, а саме окличний знак в цих випадках означає, як правило, наказ, а питальний – припущення.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає перш за все у тому, що вони поглиблюють розуміння мовно-трансформаційних процесів, що відбуваються

під час передачі еліпсів штабної документації бундесверу українською мовою на лексичному, граматичному та стилістичному рівнях.

Практична цінність роботи полягає у можливості широкого застосування матеріалів дослідження для викладання теорії та практики військового перекладу у вищих навчальних закладах, використання прийомів та зразків перекладу перекладачами-практиками.

Для штабных документов бундесвера характерным является употребление эллиптических предложений. Использование такого вида предложений способствует лаконичности и наглядности высказываний. Некоторые знаки пунктуации (вопросительные и восклицательные знаки) в тексте штабных документов могут выполнять особенную смысловую функцию. Опущенные члены предложения должны быть переданы при переводе. Возобновление опущенных членов эллиптического предложения приводит к увеличению текстовой части при его переводе на украинский язык.

Ключевые слова: штабная документация бундесвера, штабные документы немецкого военного делопроизводства, эллипсы, эллиптические предложения, односоставные предложения.

Staff papers of Bundeswehr are characterized by use of elliptic (shortened) sentences. The usage of such sentences provides brevity and clearness of utterances. Some signs of punctuation (interrogative and exclamatory signs) can execute the special semantic function in staff papers. The omitted parts of sentence must be transmitted during a translation. The transmission of omitted parts of elliptic sentence causes the increase of text portion during its translation into Ukrainian.

Key words: staff papers of German armed forces, Bundeswehr staff papers, ellipses, elliptical sentence.

Література:

1. Бырка В.Т. Двусоставные эллиптические предложения с семантикой направленного субъектного передвижения в современном немецком языке: дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: 10.02.04 "Германские языки" / В.Т. Бырка. – К., 1992. – 275 с.
2. Винокуров Н.А. Компрессия как стилевая черта немецкой научной прозы: автореф. дис. на соиск. науч. степени д. филол. наук: 10.02.04 "Германские языки" / Н.А. Винокуров. – Л., 1984. – 16 с.
3. Ефимов Р.В. Учебник военного перевода. Немецкий язык. Общий курс / Р.В. Ефимов. – М.: Воениздат, 1985. – 401 с.
4. Ефимов Р.В. Учебник военного перевода. Немецкий язык. Специальный курс / Р.В. Ефимов. – М.: Воениздат, 1985. – 335 с.
5. Кривуля В.А. Средства выражения директивности в научно-техническом тексте: дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: 10.02.04 "Германские языки" / В.А. Кривуля. – Днепропетровск, 1994. – 125 с.
6. Наказ Міністра оборони України №400. Інструкція з діловодства у Збройних Силах України. – К.: 1998. – 79 с.
7. Стрелковский Г.М. Перевод боевых документов бундесвер / Г.М. Стрелковский. – М.: Воениздат, 1970. – 221 с.
8. Стрелковский Г.М. Теория и практика военного перевода / Г.М. Стрелковский. – М.: Воениздат, 1979. – 271 с.
9. Уфімцова А.А. Слово в лексико-семантичній системі мови / А.А. Уфімцова. – Львів, 1993. – 189 с.
10. Щербакова А.В. Тенденции экономии и точности в современном немецком письменном языке / А.В. Щербакова. – Тамбов: ТГУ, 2001. – 336 с.
11. Abfassen von Sprüchen in der NATO. – Bonn, 1996. – 64 S.
12. NATO-Standardbefehlsmuster. – B., 1996. – 197 S.
13. Oestmann R. Multinationale Befehlsausgabe / R. Oestmann. – Bonn, 1998. – 239 S.
14. STANAG 2014 Operationsbefehle, Vorbefehle und Administrative/Logistische Befehle. – Bonn, 1992. – 128 S.
15. ZDv 1/50 Grundbegriffe zur militärischen Organisation, Unterstellungsverhältnisse, dienstliche Anweisungen. – Bonn, 1996. – 112 S.
16. ZDv 64/1 Geschäftsverkehr in den Dienststellen der Streitkräfte. – Bonn, 1992. – 365 S.